

Pugwash

Nederland

Bureau
Uilenstede 510 132
1183 DE Amstelveen

Aan prof. dr. ir. J.J.C Voorhoeve
Voorzitter van de CVV/AIV

Datum: 29 mei 2018

Betreft: Commentaar Pugwash Nederland betreffende Adviesaanvraag "Toekomstige rol van kernwapens"

Geachte heer Voorhoeve,

Pugwash Nederland stelt het bijzonder op prijs door de CVV/AIV te zijn uitgenodigd om mee te denken over een advies aan de ministers van buitenlandse zaken en defensie over de toekomstige rol van kernwapens. Ons commentaar treft u hieronder aan.

A. OPMERKING VOORAF

De adviesaanvraag betreft o.i. niet alleen technisch-militaire, maar ook politieke en zelfs existentiële vragen. De Belgische politicus Pierre Harmel herinnerde er graag aan dat de NAVO niet alleen verantwoordelijkheid draagt voor defensie en afschrikking maar tevens voor ontspanning. Dit laatste hield ook in dat Europese lidstaten meer ruimte kregen voor een eigen politiek beleid (Ostpolitik). Zoals bekend was dit - ten tijde van het conflict met de VS over 'massive retaliation' vs. 'flexibility in response' - ook de strekking van het door de NAVO aanvaarde rapport dat zijn naam droeg (1967). Wij hopen dat het advies deze dubbele taak van het bondgenootschap duidelijk aan de orde zal stellen, met inbegrip van de politieke verantwoordelijkheid die de Europese lidstaten ook zelf dragen, zeker voor ontwikkelingen op ons continent. Gezien het regeerakkoord, waarin de inzet voor een kernwapenvrije wereld wordt herbevestigd, kan dit de beide bewindslieden niet ongelegen komen. Met name op het punt van de nog steeds in Europa gestationeerde Amerikaanse tactische kernwapens zullen wij hieronder pleiten voor eigen initiatieven.

Hierbij zijn ook existentiële vragen aan de orde. '*Pugwash Conferences on Science and World Affairs*', ofwel kortweg Pugwash, was van meet af aan een organisatie van wetenschappers die hun werk ten dienste wilden stellen van het welzijn van de mensheid i.p.v. massavernietiging. Dit betrof existentiële keuzen. Hiroshima en Nagasaki vormden de aanleiding voor het Russell-Einstein Manifest (1955) met zijn pleidooi voor 'humanity' als een waarde die de politieke tegenstellingen oversteeg. Kernwapens waren van meet af aan het belangrijkste thema. Pugwash was en is geen politieke organisatie (koos destijds ook geen partij in het O-W conflict), maar heeft wel als doel op dit punt politieke verandering te bewerkstelligen. Wetenschappers hebben medio vorige eeuw de techniek tot zelfdestructie van de wereld uitgevonden. Sedertdien voelen velen van hen de verantwoordelijkheid om de waanzin aan te tonen van het toepassen van hun vindingen en onze politieke leiders hiervan te doordringen.

Bij de klimaatdiscussie zien we langzaam het bewustzijn groeien dat een ommekeer geboden én mogelijk is. Dit geeft ons hoop dat ook het besef kan doorbreken dat veiligheid niet toeneemt door meer kernwapens, maar door het afspreken van wederzijdse matiging en afbouw, en door te investeren in 'common security'. De moderne bewapening is haar doel voorbij geschoten door haar excessieve

Bestuur
mr. Marc Vogelaar (voorzitter)
Michiel Hoogeveen, MSc. (secretaris)
Biejan Poor Toulabi, LL.M. (penningmeester)

vernietigingskracht. Zelfverdediging wordt zinloos als er na een nucleair conflict geen 'zelf' meer overblijft.

B. KANTTEKENINGEN BIJ DE BRIEF VAN DE MINISTERS

Alvorens op de zes vragen in te gaan willen wij vier kanttekeningen plaatsen bij de brief van de ministers als zodanig.

1. De brief gaat geheel voorbij aan de nieuwe discussie die in het bondgenootschap en ook in Nederland op gang is gekomen na het verrassende pleidooi voor een kernwapenvrije wereld van Shultz, Perry, Kissinger en Nunn in de *Wall Street Journal* van 4 januari 2007 en de toespraak van president Obama in Praag op 5 april 2009. De respons in Europa kwam weliswaar traag op gang, maar een doorbraak was vooral het 'Koalitionsverdrag' van CDU/CSU/FDP van oktober 2009, waarin de nieuwe Duitse regering zich committeerde aan de inzet voor terugtrekking van de in Duitsland gelegerde kernwapens, zelfs zonder daar voorwaarden voor te stellen. In de NAVO is een paar jaar lang zeer intensief gediscussieerd over het kernwapenbeleid. De verdeeldheid was vooral groot over de resterende Amerikaanse tactische kernwapens (TNW) op zes vliegbases in vijf NAVO lidstaten.¹

De Nederlandse regering heeft daarbij een actieve rol gespeeld. Zo ook de Tweede Kamer. In de brief wordt hieraan geen aandacht besteed. De door de Kamer aangenomen moties worden niet genoemd.² Met de beantwoording van de verschillende moties over afstoting van de kernwapentaak in brieven aan de Kamer is de zaak toch niet afgedaan?

2. Hetzelfde geldt voor de moties over het '*Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*' (TPNW). Dit proces om tot een verdrag te komen dat kernwapens verbiedt, de inzet van Ngo's en de moties van de Kamer worden met geen woord genoemd in de brief. Nederland heeft als enige NAVO lidstaat aan de onderhandelingen meegedaan, onder druk van de Kamer. Wij hebben dit als positief ervaren, evenals andere Ngo's die nucleaire ontwapening en non-proliferatie hoog in het vaandel hebben. Wij vragen ons af hoe het negeren hiervan in de brief geïnterpreteerd moet worden.

3. De brief stelt dat naast de drie kernmachten "*ook elk ander NAVO-lid een rol (heeft) in de nucleaire taak van de NAVO.*" Dat is wel erg sterk uitgedrukt. Formeel zijn alle NAVO lidstaten medeverantwoordelijk, maar het is niet mogelijk om ze zo over één kam te scheren. De NAVO heeft zelf geen kernwapens en uiteraard bestaat het leeuwendeel uit Amerikaanse kernwapens die de VS aan de NAVO toewijst, waarbij de uiteindelijke garantie bestaat uit de Amerikaanse strategische kernmacht (met 'MAD' als sluitstuk; dat is altijd zo geweest). Daarover heeft uiteraard de NAVO geen zeggenschap. De Franse kernwapens zijn niet aan de NAVO toegewezen en de NAVO praat er niet over mee. Ook omgekeerd: Frankrijk is als enige lidstaat geen lid van de Nuclear Planning Group. De Britse kernmacht heet 'independent' maar geldt wel als ondersteunend voor de NAVO. Vijf lidstaten, waaronder Nederland, hebben Amerikaanse kernwapens hun grondgebied en vier van hen voeren ook zelf nucleaire missies uit. Een beperkt aantal lidstaten participeert in het SNOWCAT programma voor de conventionele ondersteuning bij nucleaire missies. Sommige lidstaten laten zelf geen kernwapens toe op hun grondgebied (in vreedstijd). In andere lidstaten mogen ze niet worden gestationeerd vanwege de toezeggingen bij de NAVO uitbreiding in 1997 (de

---

¹ Het onderscheid bij wapentypen tussen 'tactisch' en 'strategisch' is verouderd. Termen zoals 'sub-strategic' of 'non-strategic' zeggen ook niet veel. Voor het gemak houden wij vast aan Tactical Nuclear Weapons (TNW). Uiteraard doelen wij op de ca. 180 B61 bommen die door vliegtuigen van de betreffende lidstaten en/of de VS worden afgeworpen.

² Voor de moties zie: <https://nonukes.nl/overzicht-van-aangenomen-moties-in-de-tweede-kamer-over-nucleaire-ontwapening/>

drie 'nee's', ofwel: 'no intention, no plan and no reason to deploy nuclear weapons on the territory of new members').

De in de brief genoemde "rol in de nucleaire taak van de NAVO" blijft in feite bij ca. de helft van de 29 lidstaten beperkt tot het mogen meepraten in de Nuclear Planning Group. Het kernpunt in de politieke discussie, nl. de aanwezigheid van Amerikaanse kernwapens en de nucleaire taak van Nederland, waardoor Nederland een semi-kernwapenstaat is, is in de brief nogal verstoep.

4. In de brief wordt onderaan p.1 gewezen op de vermindering van de het aantal kernwapens sinds het einde van de Koude Oorlog en ook de afname van hun rol in het beleid van de VS en Rusland. Dit wordt gekoppeld aan de afname van de deskundigheid op het gebied van nucleaire vraagstukken. Maar, zo wordt betoogd, in recente jaren pogen meer staten kernwapens te verwerven, moderniseren de kernwapenlanden hun arsenalen en kennen zowel Rusland als de VS weer een grotere rol toe aan hun kernwapens.

De adviesaanvraag beperkt zich tot dit internationale referentiekader. Maar ons inziens zijn ook andere accenten mogelijk, te meer omdat in het regeerakkoord de inzet voor een kernwapenvrije wereld gekoppeld wordt aan de risico's van proliferatie. Per saldo is tot dusver het Non-proliferatieverdrag (NPV) een succes geweest doordat er slechts weinig nieuwe kernwapenlanden bij zijn gekomen. Een fors aantal landen heeft zelfs van zijn aspiraties afgezien. De grootste bedreiging voor de toekomst van het NPV is dat de erkende kernwapenstaten zich niet houden aan hun art. VI verplichtingen en aan beloften en afspraken die bij opeenvolgende toetsingsconferenties zijn vastgelegd. De terechte zorg over Noord-Korea en Iran moet niet de aandacht hiervan afleiden.

En wat deskundigheid betreft: hierover bestaat bij een aantal Ngo's veel deskundigheid, juist bij een jongere generatie. Zie bv. hoe ook de 'officials' bij NPV toetsingsbijeenvorsten gebruik maken van de informatie van 'Reaching Critical Will', een kleine organisatie die door jonge vrouwen wordt gerund. Hun monitoring en zelfs hun archivering is beter dan die van de VN.³ En de Nobelprijs voor de Vrede voor ICAN (met een Nederlands randje!) maakt ook deel uit van de veranderde context.

C. DE ZES VRAGEN

Hieronder gaan we in op de voor Pugwash meest relevante aspecten van de zes vragen in de adviesaanvraag.

Vraag 1: Hoe beoordeelt de Adviesraad de nucleaire veiligheidscontext van de NAVO, mede gezien de geopolitieke, doctrinaire en technologische veranderingen in de Euro-Atlantische regio en daarbuiten? Hoe beoordeelt de Adviesraad specifiek de gevolgen voor de NAVO van de nucleaire en ballistische ontwikkelingen in Rusland? Wat zijn hiernaast de gevolgen van de nucleaire aspiraties van en ontwikkelingen in Noord-Korea, Iran en eventueel andere landen? Welke rol spelen niet-statelijke actoren in deze veiligheidscontext?

Deze vraag is bestrijkt ongeveer het hele terrein. We beperken ons tot twee aspecten.

a. De ontwikkelingen in Rusland.

In de Russische militaire doctrine functioneren nucleaire wapens als een kosten efficiënt tegenwicht tegen de technologisch superieure militaire capaciteiten van de Verenigde Staten en als compensatie van de afgenomen Russische conventionele capaciteiten. De

---

³ Zie: <http://www.reachingcriticalwill.org>

uitbreiding van de NAVO sinds de jaren '90 richting het oosten speelt in deze doctrine een belangrijke rol. Intussen worden verouderde Sovjet wapens vervangen door een kleiner arsenaal van nieuwe wapensystemen. Deze modernisering vindt plaats tegen de achtergrond van modernisering van de arsenalen van vrijwel alle kernmachten. Het risico op een nieuwe nucleaire wapenwedloop is groot. Deze ontwikkelingen in Rusland zijn inderdaad zorgwekkend en de uitingen van pressie ook. Het is mede vanuit historisch perspectief begrijpelijk dat o.a. de Baltische landen zich bedreigd voelen.

Maar wij geloven niet dat – in het kader van het nucleaire beleid, waarover de adviesaanvraag gaat – extra maatregelen van de NAVO op nucleair gebied hierop het juiste antwoord zijn. De recente 'Steadfast Noon nuclear strike exercise' is geen nieuw fenomeen en de forward deployment vorig jaar van B52 bommenwerpers is grotendeels symbolisch. De interactie tussen Russische ballistische ontwikkelingen en NATO missile defense is twijfelachtig; zulke wapenontwikkelingen hebben meestal een autonome dynamiek. Wel onderstreept de grotere Russische pressie de noodzaak van nieuwe Confidence Building Measures (CBM, zie onder), indien mogelijk. Maar voor zover een militair antwoord zinvol is, zal dit meer in de conventionele sfeer gezocht moeten worden.

Wel is hoopgevend dat de gesprekken in de NATO-Russia Council dezer dagen hervat zullen worden. Voor de noodzaak van een nieuwe dialoog, zie onze slotopmerking na de 6 vragen.

b. De nucleaire aspiraties van Noord-Korea, Iran en eventueel andere landen.

Pugwash deelt de zorgen over de gevaren van verdere proliferatie. Maar deze zijn niet nieuw. Landen die een kernwapenstatus hebben bereikt tegen de internationaalrechtelijke beperkingen in, kunnen daar doorgaans niet met militaire maatregelen van worden afgebracht. Ook internationale sancties blijken vaak onvoldoende effect te sorteren, zoals uit het voorbeeld van Noord-Korea blijkt.

Maar kernbewapening hoeft niet onomkeerbaar te zijn. Het bezit van kernwapens is doorgaans gericht op afschrikking, zelfverdediging en prestige, niet op agressie. Op deze behoefte kan worden ingespeeld door te onderhandelen en veiligheidsgaranties aan te bieden in ruil voor nucleaire ontwapening. Het alternatief van containment, internationaal isolement en sancties kan incidenteel helpen halsstarrige regimes over de streep te trekken, zoals in het verleden is gebleken. Zo niet, dan blijft de internationale gemeenschap niets over dan zich bij de werkelijkheid neer te leggen en te streven naar omstandigheden die de daadwerkelijke inzet van kernwapens overbodig maken. Voorbeelden zijn Israël, India en Pakistan. India is zelfs de facto 'erkend' dankzij een civiele nucleaire overeenkomst met de VS.

Wat Noord-Korea betreft mag een bittere les worden getrokken: zelfs arme landen kunnen toegang krijgen tot de voor kernwapens benodigde technologie en grondstoffen. De kernwapenstatus ziet Noord-Korea als garantie voor zijn nationale veiligheid en de instandhouding van het eigen regime. Uit ervaring (Agreed Framework 1993) blijkt dat het land ondanks structurele armoede en het effect van sancties niet bereid is deze wapens op te geven voor economisch voordeel zoals hulp, investeringen, opheffing van sancties enz. De uitweg ligt ons inziens dan ook niet in isolering, containment of politieke druk maar in het overeenkomen van veiligheidsgaranties die worden gedragen door alle betrokken regio's (met name China), gekoppeld aan controleerbare afspraken over gefaseerde denuclearisering. Door het sluiten van een vredesverdrag en het aangaan van diplomatieke betrekkingen tussen de VS en Noord-Korea wordt de Koreaanse oorlog beëindigd en wordt een streven naar 'regime change' uitgesloten. De VN zou dit resultaat moeten bezegelen en de follow up ter hand moeten nemen (verificatie, hulpverlening). De crisis kan alleen door de antagonisten worden beëindigd, maar het vredesproces op het Koreaans schiereiland dient multilateraal te worden ondersteund.

Vraag 2: In hoeverre zijn de nucleaire doctrine, het nucleaire beleid en de nucleaire capaciteiten van de NAVO voldoende uitgerust voor deze veiligheidscontext? Hoe kan de NAVO verzekeren dat het eigen nucleaire beleid succesvol kan worden uitgevoerd? Hoe verhouden het conventionele beleid en de conventionele capaciteiten van de NAVO zich daartoe?

De nucleaire doctrine, het beleid en de capaciteiten werden door de NAVO zelf in de Deterrence and Defense Posture Review 2012 voldoende geacht. Aangezien de TNW in Europa geen nuttige militaire rol vervullen, is een verandering in hun 'alert' status ook weinig relevant. De in de DDPR 2012 geconstateerde verschillen in 'declaratory policy' tussen de NAVO en de VS zijn in dit verband ook niet relevant. Vermoedelijk zal de modernisering van de B61 straks in de NAVO wel gepresenteerd worden als 'antwoord' op de Russische ontwikkelingen, maar het besluit daartoe is al eerder genomen: "all components of NATO's nuclear deterrence will remain safe, secure and effective (...)" (DDPR 2012). Wel kan een discussie over de kosten ontstaan, ook voor Nederland. En de woorden 'safe, secure and effective' zijn een eufemisme voor modernisering, dus een publieke discussie is waarschijnlijk.

Wat betreft de conventionele capaciteiten van de NAVO: er zijn ook los van het bovenstaande goede redenen om de trend naar bezuinigingen om te buigen, ook ter wille van vredesmissies.

Vraag 3: Hoe beoordeelt de Adviesraad de rol die de NAVO speelt op het gebied van nucleaire wapenbeheersing, ontwapening en non-proliferatie? In hoeverre sluit het eigen nucleaire beleid van de NAVO aan bij de bondgenootschappelijke waarden en inzet op dit vlak? Welke mogelijkheden zijn er om concreet te kunnen bijdragen aan het scheppen van de voorwaarden voor een kernwapenvrije wereld?

De aanhoudende afhankelijkheid van nucleaire wapens als ultieme garantie van de Noord-Atlantische veiligheid versterkt onder nucleaire aspiranten de opvatting dat kernwapens militaire en politieke waarde hebben en bemoeilijkt het scheppen van de voorwaarden van een kernwapenvrije wereld. De NAVO heeft bovendien in recente jaren zijn publieke commitment aan nucleaire ontwapening afgezwakt. Communiqués hebben eerdere uitspraken over het streven naar een kernwapenvrije wereld aangevuld met nieuwe voorwaarden. Ook tast de aanwezigheid van TNW in Europa de geloofwaardigheid aan van de niet-kernmachten in het bondgenootschap als pleitbezorgers voor een kernwapenvrije wereld.

De rol van de NAVO als zodanig op het gebied van wapenbeheersing, ontwapening en non-proliferatie is te verwaarlozen. Dat is al lang zo. De twee enige echte nucleaire ontwapeningsprocessen waren te danken aan twee republikeinse presidenten van de VS die zelf het heft in handen namen. Het INF verdrag van 1987 was (evenals Reykjavik daarvoor) te danken aan Reagan en Gorbatsjov en kon niet op veel sympathie in Brussel rekenen. De zeer drastische vermindering van de TNW na de Koude Oorlog was te danken aan de Presidential Nuclear Initiatives (1991/92) van president Bush sr., beantwoord door Gorbatsjov en Yeltsin. Het waren eenzijdige maatregelen (tot kort daarvoor nog ondenkbaar!). Maar ze waren wel wederkerig, al bestaat enige twijfel over de Russische implementatie. Er bestaat consensus dat dit met onderhandelingen nooit was gelukt. De NAVO werd door de VS geïnformeerd.

Bij het NPV speelt de NAVO geen rol, i.t.t. de EU. New START (getekend 2010) was geen NAVO beleid. Op het punt van de TNW is in de NAVO al jarenlang een impasse. Voor de argumenten voor terugtrekking, zie onder. Tijdens de discussies daarover

zaten drie 'host nations' grotendeels op dezelfde lijn: Duitsland, Nederland en België, zij het met verschillende nadruk op de noodzaak van NAVO consensus en Russische 'reciprocity'. Wij bepleiten een nieuw overleg tussen deze drie landen, tijdig, d.w.z. voordat de discussie over de modernisering losbarst. Alle drie parlementen hebben zich al eerder uitgesproken. En ook de nieuwe Duitse regering is voor terugtrekking, zij het in de context van onderhandelingen met Rusland, waarvan veel deskundigen zeggen dat deze te gecompliceerd zullen zijn om tot resultaten te kunnen leiden (reden te meer om voor CBM's te pleiten, zie onder). Bovendien werken onderhandelingen disciplinerend: lidstaten met eigen opvattingen verzwakken de onderhandelingspositie en worden geacht te zwijgen.

Vraag 4: Wat is de rol van de drie kernmachten binnen de NAVO en hoe beïnvloeden de nationale nucleaire doctrines van deze kernmachten het overkoepelende bondgenootschappelijke nucleaire beleid? Wat is binnen het nucleaire beleid van de NAVO de rol van Amerikaanse sub-strategische kernwapens in Europa? Welke waarde moet de NAVO toekennen aan het concept van 'burden sharing'?

De verschillen in de nationale doctrines zijn oud. Met name de rol van de Franse 'force de frappe' in relatie tot de NAVO is (bewust) onduidelijk. De NAVO heeft er tot dusver mee kunnen leven en zal dat in de toekomst ook moeten doen. Wel zijn er vragen over de toekomst van de Britse kernmacht. Maar in feite is het nucleaire beleid van de NAVO Amerikaans beleid,

Over de Amerikaanse TNW in Europa is de NAVO tot op het bot verdeeld, zo bleek in de vele discussies in de afgelopen jaren. De enige manier om tot consensus te komen was door 'kicking the can down the road', ofwel: uitstel. Maar dit uitstel kan niet oneindig zijn, gezien de noodzaak van vervanging van de huidige Dual Capable Aircraft en de modernisering van de B61. Dan moeten beslissingen worden genomen. Pughwash Nederland is uitgesproken voorstander van terugtrekking van de Amerikaanse TNW uit Europa omwille het volgende:

1. Omdat wapens die geen militaire functie hebben ook geen politieke functie kunnen hebben, zelfs niet symbolisch. Ook niet bij wijze van 'burden sharing'.
2. Omdat de aan wapenontwikkelingen inherente logica zegt dat wapens die verouderen moeten worden gemoderniseerd, ook als ze geen militair nut hebben.
3. Ter wille van de non-proliferatie. Terugtrekking zou betekenen dat het aantal landen met kernwapens op hun grondgebied daalt van 14 tot 9. Dat zou een positieve impuls zijn voor de komende toetsing van NPV, dat nu op sterven na dood lijkt.
4. Want, de stationering van deze wapens is weliswaar niet naar de letter maar wel naar de geest strijdig met het NPV. Amerika is nu nog het enige land met kernwapens buiten het eigen grondgebied en in NPV-kringen wint dit argument als *politiek* argument – sterk gevoed door Rusland – aan gewicht.
5. TNW bases zijn legitieme militaire doelwitten.
6. Rusland stelt steeds als antwoord op de kritiek op zijn eigen TNW arsenaal dat de VS nu aan zet is, als antwoord op de Russische terugtrekking van alle TNW op het eigen grondgebied. Dit is een *conditio sine qua non* voor nieuwe onderhandelingen.
7. Vanwege het veiligheidsargument, zie vraag 6.

Vraag 5: Net als alle andere landen binnen het bondgenootschap heeft Nederland in NAVO-verband een kernwapentaak. Op welke wijze kan Nederland de juiste invulling blijven geven aan het uitvoeren van deze bondgenootschappelijke taak? Welke waarde moet Nederland toekennen aan het concept van 'burden sharing'?

Voor de Nederlandse kernwapentaak, zie boven. Hoewel duidelijk is dat zolang kernwapens bestaan de NAVO een nucleair bondgenootschap zal blijven, vanwege de Amerikaanse garantie, vereist dit geen Nederlandse 'burden sharing' van nucleaire aard. Ten tijde van de Koude Oorlog had Nederland 6 kernwapentaken, die voor het slagveld (Europa) bedoeld waren. De huidige taak is een relik van bijna 30 jaar geleden. Symbolische nucleaire burden sharing kan beter worden vervangen door een effectievere conventionele rolverdeling. Hierbij dient ook de EU te worden betrokken (interoperabiliteit, kostenbesparing, etc.). Bij een steviger conventionele bijdrage van de Europese bondgenoten zou ook TNW terugtrekking wel eens minder controversieel kunnen zijn.

Vraag 6: De veiligheid van het bondgenootschap is ook gebaat bij het voorkomen van een nucleair incident of ongeluk, of een nucleaire inzet door miscalculatie of miscommunicatie. Op welke wijze kan de NAVO bijdragen aan nucleaire risicoreductie?

Het veiligheidsargument is eveneens een reden om de TNW terug te trekken. Zes bases in vijf landen betekent een onnodige kwetsbaarheid voor terrorisme en ongelukken.

Een onverwacht nieuw probleem is de kwestie van de Turkse luchtmachtbasis Incirlik. Weliswaar mag de VS er niet permanent squadrons stationeren (die staan in Italië), maar er liggen wel ca. 50 B61 bommen, voor Amerikaans gebruik. De basis ligt zo'n 100 km van de grens met Syrië, reden waarom de familieleden van de Amerikaanse militairen al eerder zijn teruggetrokken. Maar na de coup in juli 2016 werd het Amerikaanse deel van de basis van elektriciteit afgesloten en de Turkse commandant van de basis werd gearresteerd. Een discussie over terugtrekking van de TNW uit Turkije zal zeker ook de discussie in de andere 'host nations' doen oplaaien.

Daarnaast zou de NAVO het voortdurend door ex-senator Sam Nunn gevoerde pleidooi moeten steunen voor het drastisch verminderen van de 'hair trigger alert' van de Amerikaanse strategische raketten.

D. SLOTOPMERKING

Ook bij Ngo's ligt de nadruk te vaak op de kernwapens sec. De discussie over het nucleaire beleid van de NAVO en de rol van Nederland kan niet los worden gezien van de discussie over Europa als geheel. Een wereld zonder kernwapens zal niet dezelfde wereld zijn, maar dan zonder kernwapens. Dit geldt ook voor Europa. Maar helaas is al heel lang geen serieuze politieke discussie gevoerd over de toekomst van Europa als geheel. De laatste Europa discussie dateert van de eerste helft van de jaren '70 in de vorige eeuw. Wij komen hiermee terug op ons punt aan het begin (Harmel). De NAVO heeft een dubbele taak: naast defensie en afschrikking ook ontspanning.

In de jaren '90, na de val van de Muur, is deze kans gemist. Het westen had de Koude Oorlog 'gewonnen', Rusland verkeerde in een diepe crisis en voorstellen voor een nieuwe veiligheidsarchitectuur werden te snel van tafel geveegd. Tijdens de discussies over het nieuwe Strategisch Concept voor de NAVO en de DDPR waren het eigenlijk alleen Duitse diplomaten die voor een Europa discussie pleitten. Nederland zou dit, met België en Duitsland en andere geïnteresseerde landen, weer kunnen oppakken.

Gezien het dubbelmandaat van de NAVO dient de NAVO te streven naar ontspanning met Rusland. Ook ten tijde van het Helsinki proces betekende dit streven niet dat verwerpelijk gedrag van de Sovjet Unie en andere Warschau Pakt landen werd geaccepteerd. Maar het oorlogsgevaar en de tweedeling op ons continent vereisten een nieuwe aanpak.

In het nieuwe overleg met Rusland kunnen Confidence Building Measures worden bepleit, zoals aankondiging van oefeningen, uitnodiging van waarnemers, terugtrekking van de Russische kernwapens naar meer centrale locaties (zie de 'Clinton principles' in Tallinn, 2010), en meer transparantie van arsenalen.

Wat transparantie betreft: wij bepleiten dat Nederland stopt met het '*neither confirm nor deny*' beleid wat betreft de kernwapens op Volkel. Tijdens de Koude Oorlog werd niet geheimzinnig gedaan over de locatie van de nucleaire artillerie, de Lance raketten, etc. Toen in de Defensienota 1968 bekend werd gemaakt dat de twee Starfighter squadrons op Volkel 'dual capable' werden (hetgeen betekende dat zij naast hun nucleaire taak ook een conventionele taak kregen, niet andersom) werd toegevoegd dat dit niet ten koste ging van hun 'Quick Reaction Alert' status. M.a.w., de bommen waren geladen of althans bij de hand. Het is bizar dat de transparantie tijdens de Koude Oorlog groter was dan nu. Dit is slecht voor het publieke debat en dus voor de democratie. Ex-politici zoals Lubbers en Van Agt hebben daarom het taboe op uitspraken hierover doorbroken.

Tenslotte nog een principiële overweging. De overkill van de nucleaire arsenalen, de almaar voortgaande planning tot ver in deze eeuw, de absurde kosten, en vooral de bereidheid om de wereld onherstelbaar te vernietigen die als essentieel geldt voor de geloofwaardigheid van de afschrikking, dit alles achten wij in strijd met de meest fundamentele waarden van humaniteit. Dit achten wij het sterkste argument voor een nieuw beleid. Aan het streven om een andere weg in te slaan ontleent Pugwash zijn bestaansrecht.

Met een vriendelijke groet.

M. Vogelaar
(Voorzitter Pugwash Nederland)